

DE JONGERENORGANISATIES VAN DE NEDERLANDSE POLITIEKE PARTIJEN, 1945-1995

P. Welp

Inleiding

Een van de minst onderzochte aspecten van het Nederlandse partijwezen is zonder twijfel de politieke jongerenorganisatie. Afgezien van enkele jubileumboekjes en een verdwaalde doctoraalscriptie is er vrijwel geen systematisch onderzoek verricht naar deze organisaties. Dit artikel heeft tot doel een deel van deze lacune op te vullen.¹ Hierbij zal de aandacht vooral uitgaan naar het in kaart brengen van de relatie tussen de politieke jongerenorganisaties en hun respectievelijke 'moederpartijen' in de jaren 1945-1995. De verwachting is dat deze relatie in de loop van de tijd is veranderd; enerzijds als gevolg van voortschrijdende maatschappelijke processen als ontzuiling en individualisering, en anderzijds door - daarmee samenhangende - veranderingen in het Nederlandse partijwezen, namelijk de transformatie van massapartijen als met name PvdA en KVP in de richting van het type *catch-all* partij.²

Verondersteld wordt hierbij dat politieke jongerenorganisaties een typische exponent genoemd kunnen worden van een bepaalde tijdsperiode - de tijd van de verzuiling - en van een bepaald soort partijtype - de massapartij, die gericht was op de integratie van bepaalde bevolkingsgroepen. Bij een verzuilde massapartij paste een jongerenorganisatie die in dienst stond van de moederpartij en daarmee nauwe banden onderhield. Aan het eind van de jaren zestig begonnen de zuilen echter te wankelen en gingen de Nederlandse politieke partijen meer en meer hun massapartij-karakter verliezen. Naar verwachting zal sindsdien de relatie tussen partij en jongerenorganisatie losser van aard zijn geworden. De politicoloog Koole wijst erop dat de partijen in de loop van de tijd in ieder geval een deel van hun socialisatiefunctie zijn kwijtgeraakt.³ Juist deze functie werd vooral door politieke jongerenorganisaties vervuld; al hadden zij ook andere functies, met name de recrutering en training van toekomstige politici. Naarmate de socialisatiefunctie echter aan belang inboette, zouden de jongerenorganisaties dat vermoedelijk ook doen. Bovendien zouden de banden met hun moederpartijen dan wel losser worden.

In dit artikel zal worden nagegaan of dit inderdaad het geval is geweest. Het onderzoek blijft beperkt tot het CDA (en zijn voorgangers), de VVD, de PvdA en D66 en hun respectievelijke jongerenorganisaties.⁴ De nadruk ligt op de ontwikkelingen in de formele betrekkingen tussen partij en jongerenorganisatie. Aan de hand van statuten en huishoudelijk reglementen zullen de veranderingen in deze formele relatie worden geschetst. In het algemeen kunnen deze wijzigingen worden beschouwd als een indicatie voor veranderingen in de praktijk.

De structuur van dit artikel is als volgt. Per partij en haar jongerenorganisatie zal worden nagegaan in hoeverre hun formele relatie is veranderd. Daarbij zal ook enige achtergrondinformatie over de jongerenorganisatie worden gegeven. Hierna volgt een uiteenzetting over de financiële relatie tussen de partijen en hun jongerenorganisaties. In de slotparagraaf zullen de resultaten van de verschillende zoektochten worden vergeleken en zal getracht worden de geconstateerde ontwikkelingen te interpreteren.

1. CDA-jongerenorganisatie

Het Christen Democratisch Jongeren Appèl (CDJA) is de politieke jongerenorganisatie van het CDA. Zoals het CDA tot stand kwam door een fusie van KVP, ARP en CHU, zo ontstond het CDJA uit het samengaan van de politieke jongerenorganisaties van deze partijen, respectievelijk de Katholieke Volkspartij Jongeren Organisatie (KVPJO), de Anti-Revolutionaire Jongeren Studieclubs (ARJOS) en de Christelijke Historische Jongeren Organisatie (CHJO). Deze drie organisaties zullen hier eerst beknopt worden behandeld, waarna het CDJA aan bod komt.

1.1 KVP-jongerenorganisaties

Na de Tweede Wereldoorlog werd de vorming van een katholieke politieke jongerenorganisatie door de KVP voor het eerst ter hand genomen (de RKSP had dit nooit gedaan). In mei 1947 werd de Katholieke Volkspartij Jongerengroepen (KVPJG) opgericht en erkend door de KVP.⁵ De KVPJG stond onder strak toezicht van het partijbestuur van de KVP. Dit orgaan stelde tot 1952 een bezoldigde jongerencommissaris aan, die als secretaris fungeerde van het bestuur van de KVPJG. Alhoewel deze functie in 1952 werd opgeheven, bleef er een vertegenwoordiger van het KVP-bestuur lid van de jongerenbestuursraad.⁶ Deze vertegenwoordiger werd benoemd door de bestuursraad van de KVP, op voordracht van het partijbestuur.

De formele relatie tussen de KVP en de KVPJG werd duidelijk verwoord in *Algemeen reglement der KVP* van 1953: 'Er bestaat in de Partij een Jongerenorganisatie, welk haar werkzaamheden uitoefent in voortdurend overleg met en onder toezicht van het Dagelijks Bestuur der Partij.' Om dit overleg te bevorderen, hadden tien afgevaardigden van de KVPJG zitting in het par-

tijbestuur van de KVP. De voorzitter van de jongerenorganisatie maakte deel uit van het dagelijks bestuur van de moederpartij.⁷

Financieel was de KVPJG volledig afhankelijk van de KVP.⁸ De inkomsten op de begrotingen van het centrale bestuur van de KVPJG bestonden volledig uit subsidie van de moederpartij. Dit was logisch, aangezien de leden van de KVPJG aan deze organisatie geen contributie verschuldigd waren. Zij waren in de eerste plaats lid van de KVP, en daarmee tot hun dertigste levensjaar automatisch lid van de KVPJG.

Begin jaren vijftig ontstond er discussie over de relatie tussen KVPJG en KVP. Deze was volgens sommigen nog niet stevig genoeg. Zo pleitte KVPJG-voorzitter E. Verwoert voor een verdere integratie van de KVPJG in de partijorganisatie van de KVP. Deze wens kreeg in 1954 gestalte in het *Reglement op de Jongerenorganisatie van de Katholieke Volkspartij*, dat uiteindelijk in werking trad in 1959. De KVPJG kreeg hierdoor een grotere directe vertegenwoordiging in de hoogste KVP-organen, en eveneens het recht van amendement op het verkiezingsprogramma van de KVP.⁹ Het reglement liet er overigens geen twijfel over bestaan wat het doel van de jongerenorganisatie was. Artikel 1 luidde: 'Het doel van de Jongerenorganisatie is, het vormen van jongeren tot bewuste dragers van staatkundige idealen en tot bekwame leden van de Katholieke Volkspartij.'¹⁰

Aan het begin van de jaren zestig leken de banden tussen KVPJG en de KVP wat slapper te worden. Vanaf 1960 waren KVP-leden beneden de dertig jaar niet langer automatisch lid van de KVPJG. In de daaropvolgende jaren daalde het ledental hierdoor sterk (zie tabel 1). Tevens werd het voor KVPJG-afdelingen mogelijk zelf, zij het beperkt, een contributie te heffen.

Aan het eind van de jaren zestig ging het snel bergafwaarts met de KVPJG. Toen in 1968 de groep Christen-Radicalen uit de KVP trad, verloor ook de KVPJG een aanzienlijk deel van haar leden. De formele relatie met de KVP werd in 1970 versterkt, doordat de KVPJG het recht werd toegekend twee jongerenkandidaten voor te dragen voor de kandidatenlijst van de KVP voor de Tweede-Kamerverkiezingen.

Het laatste congres van de KVPJG vond plaats in 1972. De organisatie liep vervolgens leeg. Vier jaar later kwam het tot een wederopstanding. In november 1976 werd de Stichting Politiek Jongerenwerk KVP opgericht, een jaar later gevolgd door de oprichting van de Vereniging KVP-Jongeren (KVPJO). Het initiatief hiertoe ging opnieuw uit van de leiding van de KVP.¹¹ Dat werd besloten tot heropricting van de jongerenorganisatie had te maken met de totstandkoming van het CDA: op deze manier kon worden deelgenomen aan de fusiebesprekingen van de jongerenorganisaties van ARP en CHU. Al aan het einde van de jaren vijftig had de toenmalige KVPJG voor een dergelijke samenwerking geijverd. De nieuw opgerichte KVPJO had als expliciete doelstelling de totstandkoming van een fusie tussen de jongerenorganisaties van de drie grote confessionele partijen.

Tabel 1. *Ledentallen Katholieke Volkspartij Jongeren Groepen en Katholieke Volkspartij Jongeren Organisatie (1957-1978)^a*

Jaar	Ledental	Bron
1957	5.221	De Wit, <i>op. cit.</i> , 43 (zie noot 6)
1959-1960	5.241	Janss, <i>op. cit.</i> , 39 (zie noot 7)
1960-1961	2.477	<i>Jaarverslagen van het jongerenwerk in de KVP</i> ; KVPJO-archief, no. 5680-5867
1961-1962	2.055	idem
1962-1963	2.394	idem
1963-1964	3.142	idem
1964-1965	3.531	idem
1965-1966	3.038	idem
1973	650	Stukken betreffende de vergaderingen van de Stichting Politiek Jongerenwerk; KVPJO-archief, no. 5815
1976-1977	450	<i>Verslag Stichting Politiek Jongerenwerk KVP, juni 1976-juni 1977</i>
22/2/1978	690	Stukken betreffende de oprichting van de Stichting Politiek Jongerenwerk KVP; KVPJO-archief no. 5891

^a) Tot 1960 waren alle leden van de KVP jonger dan dertig jaar automatisch lid van de KVPJG. Het ledental van 1957 is dan ook niet het totale aantal formele leden, maar slechts het aantal leden dat lid was van een afdeling van de KVPJG. Bij de overgang van indirect naar direct lidmaatschap in 1960 werden slechts circa 2.500 van de 45.000 KVP-leden onder de dertig jaar lid van de KVPJG.

Een tweede reden voor de heropricting was de instelling in 1976 van overheidssubsidie voor politiek jongerenwerk. In dat jaar werd daarom eerst de Stichting Politiek Jongerenwerk KVP opgericht, die aanspraak maakte op deze subsidie. Dat men in de KVP belang hechtte aan de subsidie bleek toen het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM), die verantwoordelijk was voor de subsidieverstrekking, aanmerkingen had op de ontwerp-statuten van de Stichting. Het departement achtte de stekking van

enkele artikelen in strijd met het streven dat 'de inspraak van jongeren op bevredigende wijze gestalte moet krijgen. In de genoemde statuten is deze inspraak wel bijzonder beperkt doordat de nadruk bij zowel doelformulering als de samenstelling van het bestuur zeer nadrukkelijk ligt bij de KVP'.¹² In de definitieve statuten waren de bedoelde artikelen aangepast.¹³ De Stichting sluisde de subsidie door naar de Vereniging KVP-Jongeren, die in november 1977 was opgericht.¹⁴ In november 1980 hief de KVPJO zich op en ging zij op in het CDJA.

1.2 CHU-jongerenorganisaties

In mei 1927 werd een overkoepelend orgaan opgericht voor een aantal, reeds anderhalf jaar bestaande, lokale Christelijk-Historische Jongerengroepen. Dit orgaan kreeg de naam Federatie van Christelijk-Historische Jongerengroepen (CHJG). Uit tabel 2 blijkt dat de CHJG qua ledental tot aan de Tweede Wereldoorlog een permanente groei doormaakte. De CHJG had vooral het karakter van een studiegenootschap, waarbij 'vorming nog onlosmakelijk verbonden [was] met doorwrochte scholing in diep verantwoordelijkheidsbesef'.¹⁵

De CHJG was nauw verwant met de CHU, zo bleek uit de eerste statuten van de federatie. De CHJG, 'wier leden zich aangetrokken gevoelen tot de beginselen der Christelijk-Historische Unie, zoals die zijn uitgedrukt in het program dier Unie..., stelt zich ten doel... dat onder de jongeren worde verbreid de kennis van het politieke, economische en sociale leven, gezien in het licht der Chr.-Hist. beginselen'.¹⁶ De bovenste leeftijdsgrens voor het lidmaatschap van de CHJG lag bij dertig jaar.

Het bestuur van de federatie werd gekozen door de algemene ledenvergadering van de CHJG. Twee afgevaardigden van het CHU-bestuur woonden als waarnemers de bestuursvergaderingen van de CHJG met adviserende stem bij. De kosten van het federatiebestuur werden gedekt door bijdragen van de afzonderlijke jongerengroepen.

Na de bevrijding in 1945 werd de jongerenorganisatie van voor de oorlog weer hersteld. Het startsein hiervoor werd in juni 1946 gegeven met de installatie van een voorlopig hoofdbestuur.¹⁷ De formele verhouding tussen de CHJG en de CHU bleef onveranderd. De nieuwe statuten die in april 1948 van kracht werden, waren slechts licht gewijzigd vergeleken bij de versie van 1935.¹⁸ Tussen 1948 en 1968 vonden er slechts enkele kleine veranderingen plaats in de formele relatie tussen de CHU en de CHJG. Zo mocht de CHJG twee afgevaardigden leveren aan de Unieraad en één aan de algemene vergadering van de CHU.¹⁹

Tabel 2. *Ledentallen Christelijk-Historische Jongeren Groepen en Christelijk-Historische Jongeren Organisatie (1927-1980)*

Jaar	Ledental	Bron
1939	3.361	Van den Assem, <i>op. cit.</i> , 9 (zie noot 15)
1949	2.500	idem, 19
1954	1.900	idem
1958	1.900	idem
1960	2.000	Koole, <i>op. cit.</i> , 75 (zie noot 2)
1963	2.100	Van den Assem, <i>op. cit.</i> , 19
1966	1.500	idem
1973-1975	< 200	J. van den Assem, 'CHJO - Tussen Lohman en Lubbers', in: Klink e.a, <i>op. cit.</i> , 200 (zie noot 6)
na 1975	350	idem
1/2/1978	313	CHJO-archief, nr. 64
1/2/1979	161	idem
15/2/1980	166	idem

In 1965 veranderde de CHJG haar naam in Christelijk-Historische Jongeren Organisatie (CHJO). Tegelijkertijd veranderde de opstelling van de CHJG jegens de CHU enigszins, van volgzzaamheid naar een meer kritische benadering. De jongeren wensten onder meer verdergaande politieke samenwerking tussen de confessionele partijen. Deze gewijzigde houding vond in 1968 haar weerslag in een aanpassing van de statuten en het huishoudelijk reglement van de CHJO. De CHU-beginselen vormden niet langer de grondslag van de organisatie; het ging nu om 'christen-democratische uitgangspunten'.²⁰ Er werd geen melding meer gemaakt van de vertegenwoordiging van de CHJO in partijorganen van de CHU. De moederpartij kon volgens het huishoudelijk reglement van de jongeren wèl een afgevaardigde sturen naar onder andere het dagelijks bestuur van de CHJO.²¹ In 1974 verdween ook deze bepaling.²² De CHU werd in de toen geldende statuten en het huishoudelijk reglement nog slechts één keer in een onbeduidend subartikel genoemd. Leden van andere politieke partijen dan de CHU konden vanaf 1968 officieel 'sympathisant' van de CHJO worden (en sinds 1974 gewoon lid).²³ Een van

de redenen voor het ruimer openstellen van de CHJO was dat de jongerenorganisatie - evenals de KVPJG - aan het einde van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig door de sterk teruglopende ledentallen in een crisis was geraakt (zie tabel 2). Binnen de CHU was op dat moment een strijd gaande tussen de behoudende vleugel - verenigd in de Centrumspreeksgroep - en de progressieve vleugel, waar de CHJO deel van uitmaakte.²⁴ De malaise in de CHJO en de CHU kwam tot een hoogtepunt tijdens de zeer teleurstellende Tweede-Kamerverkiezingen van 1972 en de vorming van het kabinet-Den Uyl. De CHJO liep hierna langzaam leeg, zodat er in het midden van de jaren zeventig nauwelijks nog leden over waren. Het duurde tot april 1976 voordat de CHJO weer enigszins uit het slop raakte. De organisatie wenste de CHU te begeleiden bij de vorming van het CDA, met de KVPJO en de ARJOS te onderhandelen over de fusie, en overheidssubsidie aan te vragen. Het ledental bleef in de periode die volgde echter bescheiden.²⁵ In oktober 1980 hief de CHJO zichzelf op en ging op in het CDJA.

1.3 ARP-jongerenorganisaties

Tegen het einde van de jaren twintig waren her en der een aantal op de ARP gerichte 'jongerenclubs' ontstaan. In november 1929 kwam een landelijke overkoepelende organisatie voor deze clubs tot stand, de Anti-Revolutionaire Jongeren Actie (ARJA) geheten.²⁶ In de jaren dertig steeg het ledental gestaag. Rond 1939 waren zo'n 3.000 jongeren aangesloten bij een ARJA-studieclub (zie tabel 3).

De relatie tussen de ARJA en de ARP, zoals die was geformuleerd in de statuten van de jongerenorganisatie, liet aan duidelijkheid niets te wensen over: 'De A.R.J.A. staat op den grondslag van het program van de beginselen der A.R. Partij. Het doel der A.R.J.A. is, om onder het opkomende geslacht te geraken tot geregelde studie van de staatkundige en maatschappelijke vraagstukken van uit het a.-r. beginsel.'²⁷ Het Centraal Comité van de ARP hield toezicht op de ARJA door twee leden van het ARJA-bestuur te benoemen.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden opnieuw in verschillende plaatsen anti-revolutionaire jongerenclubs. Op 14 oktober 1946 werd een nieuwe nationale organisatie opgericht, de Anti-Revolutionaire Jongeren Studieclubs (ARJOS).²⁸ Deze opvolger van de ARJA - die in 1941 was ontbonden - stelde zich evenzeer onmiskenbaar op het standpunt van de moederpartij, zo blijkt uit de statuten. 'De Nationale Organisatie rust op de gemeenschappelijke erkenning van de staatkundige beginselen, die zijn neergelegd in het Program van Beginselen der Georganiseerde Antirevolutionaire Partij... De Nationale Organisatie stelt zich ten doel onder de jongeren van Antirevolutionaire huize de kennis van en de liefde voor de beginselen en het doel der Antirevolutionaire Partij te bevorderen'.²⁹

Het Centraal Comité van de ARP benoemde evenals voor de Tweede We-

reldoorlog opnieuw twee leden in het bestuur van de jongerenorganisatie. Deze eenzijdige verhouding werd in 1955 gewijzigd toen de ARJOS twee leden in het Centraal Comité van de ARP mocht kiezen.³⁰ Tussen 1956 en 1966 kregen de jongeren nog enkele mogelijkheden vertegenwoordigd te zijn in ARP-geledingen, zoals in het Algemeen Organisatie Comité en het Partij Convent.³¹

De ARJOS groeide aanvankelijk voorspoedig tot rond de 5.000 leden in 1955. In de jaren zestig verloor de organisatie echter heel wat leden. In 1967 werd het rechtstreekse lidmaatschap van de ARJOS ingesteld. De afschaffing van het indirecte lidmaatschap via de studieclubs ging gepaard met een versnelde daling van het ledental, maar leidde tot een sterker accent op de landelijke organisatie. In deze periode maakte het 'studiekarakter' van de ARJOS plaats voor meer aandacht voor praktische politiek. De jongerenorganisatie ging zich steeds meer bemoeien met de politieke koers van de ARP.³²

In 1967 werden ook de statuten van de ARJOS sterk gewijzigd. Hierbij werden de formele banden met de ARP nog meer aangehaald, waarbij de invloed van de jongerenorganisatie duidelijk toenam. De vertegenwoordiging van de ARJOS in de ARP werd verder uitgebreid. De ARJOS-voorzitter werd adviserend lid van het moderamen van de ARP en de leden van het dagelijks bestuur van de ARJOS werden stemgerechtigde leden van het Partij Convent.³³ Het bestuur van de ARJOS mocht ook voor het eerst voorstellen en amendementen ter behandeling door de partijraad indienen bij het partijbestuur van de ARP. In financieel opzicht werd de relatie ook inniger. Statutair werd vastgelegd dat de ARP op alle bestuurlijke niveaus de ARJOS zou medefinancieren. Ook zou de partij de kosten voor haar rekening nemen van het landelijke ARJOS-secretariaat.³⁴ Daartegenover stond dat voor het wijzigen van de statuten van de ARJOS nog steeds de toestemming vereist was van het partijbestuur van de ARP. Jaarlijks moest ook een organisatorisch en financieel verslag overlegd worden aan de moederpartij.

In de jaren zeventig kwam in de formele relatie tussen de ARP en de ARJOS geen verandering meer.³⁵ In dit decennium stabiliseerde het ledental zich enigszins. Wellicht speelde het feit dat de ARJOS meer dan de KVPJO en de CHJO erin slaagde haar organisatie overeind te houden, naast politieke overwegingen mede een rol bij de wat gereserveerde houding van de anti-revolutionaire jongeren ten aanzien van de vorming van één christen-democratische partij. Ook ten opzichte van een eventuele fusie met de CHJO en de KVPJO nam de ARJOS een enigszins aarzelende positie in. Uiteindelijk stemde deze organisatie toch ook met de samensmelting in. In januari 1981 werd de ARJOS opgeheven.³⁶

Tabel 3. *Ledentallen Anti-Revolutionaire Jongeren Acties en Anti-Revolutionaire Jongeren Studieclubs (1935-1979)*

Jaar	Ledental	Bron
1935	3.000	Oprel, <i>op. cit.</i> , 12 (zie noot 26)
na WO II	1.500	Klink e.a., <i>op. cit.</i> , 24 (zie noot 36)
1/10/1955	5.175	'Jaarverslag ARJOS', in: <i>Jaarverslag ARP 1956</i> , 102
1/10/1956	5.018	ibidem
1/10/1957	5.245	idem, <i>Jaarverslag ARP 1957</i> , 129
1/10/1958	5.151	idem, <i>Jaarverslag ARP 1958</i> , 212
1/10/1959	5.059	idem, <i>Jaarverslag ARP 1959</i> , 160
1/10/1960	4.667	idem, <i>Jaarverslag ARP 1960/1961</i> , 240
30/9/1961	4.641	ibidem
30/9/1962	4.089	idem, <i>Jaarverslag ARP 1962</i> , 155
30/9/1963	3.487	idem, <i>Jaarverslag ARP 1963</i> , 199
30/9/1964	3.378	idem, <i>Jaarverslag ARP 1964</i> , 157
30/9/1965	2.925	idem, <i>Jaarverslag ARP 1965</i> , 174
1/10/1966	3.284	idem, <i>Jaarverslag ARP 1966</i> , 166
3/12/1968	1.294	idem, <i>Jaarverslag ARP 1968</i> , 168
31/12/1969	1.234	idem, <i>Jaarverslag ARP 1969</i> , 156
31/12/1970	1.438	idem, <i>Jaarverslag ARP 1970</i> , 107
31/12/1971	1.480	idem, <i>Jaarverslag ARP 1971</i> , 89
1973	1.162	'Jaarverslag ARJOS', in: <i>Nederlandse Gedachten</i> , 7 februari 1976
1974	1.202	idem
1975	1.351	idem
1976	1.377	'Jaarverslag ARJOS', in: <i>NG</i> , 26 februari 1977
1977	1.300	'Jaarverslag ARJOS', in: <i>NG</i> , 1 april 1978
1978	1.300	'Jaarverslag ARJOS', in: <i>NG</i> , 17 februari 1979
1979	1.300	idem

1.4 CDA-jongerenorganisatie

Op 19 januari 1981 werd het CDJA opgericht. Het betrof hier zoals reeds vermeld een fusie tussen de KVPJO, de CHJO en de ARJOS. Reeds in de jaren zestig, op de zogeheten 'Witte Hei'-conferenties, vond er tussen deze jongerenorganisaties overleg plaats over onderlinge samenwerking. Deze besprekingen werden later voortgezet, maar waren geen onverdeeld succes. Met name bestond er onenigheid tussen de KVPJG, die bereid was de christelijke grondslag enigszins los te laten ten gunste van een progressief politiek beleid, en de ARJOS, die juist het evangelische fundament wenste te behouden.³⁷ De KVPJG en de CHJO konden tot op zekere hoogte wel tot overeenstemming komen en richtten in 1971 de federatie KVPJG-CHJO op. Erg succesvol was de samenwerking niet. Al snel verdween de KVPJG van het toneel en leidde de CHJO nog slechts een sluimerend bestaan.

In 1976 kwam het tot nieuwe pogingen tot samenwerking. De CHJO was wat uit het slop geraakt en de KVP richtte een nieuwe politieke jongerenorganisatie, de KVPJO, op. De ARJOS was tamelijk stabiel gebleven. In april 1977 werd in navolging van de federatie van de moederpartijen in 1975 door de CHJO, de KVPJO en de ARJOS de federatie CDJA opgericht. Drie jaar later, in oktober 1980, zouden de drie zich opheffen en opgaan in het CDJA. Op de opheffingsvergadering van de ARJOS werd echter niet de benodigde tweederde meerderheid van de stemmen behaald. Op een tweede opheffingsvergadering op 17 januari 1981 lukte dit wel. De oprichting van het CDJA vond twee dagen later plaats.

De periode 1981-1984 stond voor het CDJA in het teken van de verdere integratie van de drie fusierende partijen. Het ledental zakte in deze beginjaren van circa 2.000 naar 1.500 (zie tabel 4). In de eerste statuten van het CDJA werd de relatie tot het CDA in de doelomschrijving als volgt verwoord: 'het meedenken met en het kritisch begeleiden van de christendemocratie in het algemeen en van de te 's-Gravenhage gevestigde politieke partij het Christen Democratisch Appèl in het bijzonder'.³⁸ Kandidaten voor bestuursfuncties van het CDJA dienden bekend te maken van welke politieke partij zij lid waren, maar hieraan werden geen formele consequenties verbonden.

De statuten regelden ook de formele betrekkingen tussen het CDA en het CDJA. Een afgevaardigde van het CDA had met adviserende stem zitting in het algemeen bestuur van het CDJA. In het dagelijks bestuur van het CDJA was geen vertegenwoordiger van het CDA opgenomen, maar de secretaris van dit orgaan werd benoemd in overleg met het CDA (in 1995 werd deze bepaling afgeschaft). Op zijn beurt was het CDJA vertegenwoordigd in een veelheid van CDA-organen, zoals het partijbestuur en de partijraad.³⁹ Het CDJA werd in de partijstatuten aangemerkt als een bijzondere organisatie van het CDA. Wijzigingen in de statuten of reglementen van het CDJA dienden daardoor door de partijraad van het CDA te worden goedgekeurd.

Tabel 4. Ledentallen Christen-Democratisch Jongeren Appèl (1981-1999)

Jaar	Ledental	Bron
begin 1981	2.000	'Jaarverslag CDJA', in: <i>CDA Jaarverslag 1980/1981</i> , 29
eind 1981	2.000	idem
26/9/1983	1.964	CDJA-archieff, no. 647
juni 1984	1.700	<i>Het Parool</i> , 5 juni 1984
1985	1.600	Lont, <i>op. cit.</i> (zie noot 41)
begin 1986	1.606	'Jaarverslag CDJA', in: <i>CDA Jaarverslag 1986</i> , 29
feb. 1987	1.984	idem
1/2/1988	1.960	'Jaarverslag CDJA', in: <i>CDA Jaarverslag 1987</i> , 53
1/1/1989	2.119	idem
1/1/1990	2.500	'Jaarverslag CDJA', in: <i>CDA Jaarverslag 1989</i> , 68
1992	3.000	<i>Nieuwsblad van het Noorden</i> , 20 maart 1992
1995	2.550	Bos e.a., <i>op. cit.</i> , 11 (zie noot 1)
1997	2.323	Opgave CDJA
1/1/1998	2.000	idem
1/1/1999	2.000	idem

Volgens de statuten was het CDA verplicht jaarlijks subsidie te verlenen aan het CDJA. Het CDJA moest jaarlijks een organisatorisch en financieel verslag aan het partijbestuur van het CDA overleggen. Vastgelegd werd ook dat het secretariaat van het CDJA werd gevestigd op en werd bijgestaan door het partijsecretariaat.⁴⁰

Na het midden van de jaren tachtig vertoonde het ledental van het CDJA een opgaande lijn.⁴¹ De 'bloedgroepenstrijd' in het CDA, die ook binnen de jongerenorganisatie voelbaar was geweest, behoorde toen min of meer tot het

verleden. In 1992 bereikte het CDJA het hoogste ledental: 3.000 jongeren stonden toen ingeschreven. In de formele relatie tussen het CDA en het CDJA traden in deze periode geen fundamentele wijzigingen op.

2. VVD-jongerenorganisatie

De aan de VVD gelieerde jongerenorganisatie, de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (JOVD), is in 1949 opgericht. Reeds voor de Tweede Wereldoorlog waren er op het liberalisme georiënteerde politieke jongerenorganisaties. De Vrijzinnig-Democratische Jongeren Organisatie (VDJO) richtte zich op de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB), en de Bond van Jonge Liberalen (BJL) op de Liberale Staatspartij (LSP). Toch kan moeilijk worden gesproken van 'voorlopers' van de JOVD, in de zin dat de JOVD voortkwam uit een van deze twee. De VDJO ging na de oorlog op in de jongerenorganisatie van de PvdA (waarin de VDB met onder meer de SDAP in 1946 was opgegaan; zie hierna) en verliet daarmee het liberale kamp. De BJL werkte mee aan de oprichting van de Partij van de Vrijheid (PvdV). Deze partij vormde in januari 1948 met een aantal ontevreden vrijzinnig-democraten uit de PvdA de VVD. Het is mogelijk dat oud-BJL-leden een rol hebben gespeeld bij de oprichting van de JOVD, maar hun aantal zal hoogstwaarschijnlijk gering zijn geweest.⁴²

Na de oprichting stelde de VVD een 'Jongeren-Commissie' in met als taak de vorming van een jongerenorganisatie voor te bereiden. Op uitnodiging van deze commissie werd in februari 1949 door een clubje jonge liberalen de JOVD opgericht.⁴³ De jongerenorganisatie was bedoeld als studiegroep voor 'de jongeren uit onze levenssfeer', zodat die 'straks in staat zullen zijn de plaatsen in te nemen, die nu onze partij leiding geven en vertegenwoordigen'.⁴⁴

De relatie met de VVD is vanaf de oprichting van de JOVD een van de meest besproken thema's geweest binnen de jongerenorganisatie. De JOVD schipperde voortdurend tussen een principieel onafhankelijke positie ten opzichte van de VVD en de feitelijk bestaande verbondenheid met deze partij. In geen enkele andere politieke jongerenorganisatie werd zo uitgebreid over de kwestie van de band met de moederpartij gedebatteerd als binnen de JOVD.⁴⁵ De Jongeren-Commissie had de JOVD aangeraden een onafhankelijke positie ten aanzien van de VVD in te nemen. Over de VVD werd in de eerste beginselverklaring van de JOVD dan ook met geen woord gerept. De volgende beginselverklaringen, vastgesteld in 1966 en 1976, zouden dit voorbeeld volgen.⁴⁶ In zeer vrijblijvende zin kwam de VVD wel in het eerste huishoudelijke reglement van de JOVD voor. Hierin werd bepaald dat in onderling overleg door de VVD een 'politiek adviseur' werd benoemd, die voor JOVD-vergaderingen kon worden uitgenodigd.⁴⁷ Tot het midden van de jaren vijftig werd van deze mogelijkheid gebruik gemaakt.

Het ledental van de JOVD steeg in de beginjaren gestaag (zie tabel 5). In

1958 telde zij ongeveer 2.000 leden. In deze periode verloor de JOVD langzamerhand haar karakter van een 'studiegroep'. JOVD-voorzitter H.J. Roethof speelde hierbij een belangrijke rol.⁴⁸ In de jaren zestig namen de spanningen tussen de JOVD en de VVD toe. Zo nam de algemene vergadering van de JOVD in 1961 een motie aan die er bij het hoofdbestuur van de jongerenorganisatie op aandrong de contacten met de VVD aan te halen, maar het hoofdbestuur van de JOVD legde deze naast zich neer.⁴⁹ De JOVD voelde zich sterk verwant met het in 1962 opgerichte Liberaal Democratisch Centrum (LDC), de georganiseerde linkervleugel binnen de VVD die kritisch stond tegenover partijtop.⁵⁰ Aan de oprichting van D66 aan het einde van 1966 verleenden verschillende (oud-)leden van de JOVD en het LDC hun medewerking. De JOVD wilde graag een brugfunctie vervullen tussen D66 en de VVD, en wenste de nieuwkomer op eenzelfde wijze te benaderen als de VVD. Hierbij was enig eigenbelang de JOVD niet vreemd: een te grote oriëntatie op de VVD zou de organisatie leden kunnen kosten die met D66 sympathiseerden. In deze moeilijke omstandigheden liep het ledental sterk terug (zie tabel 5).

In deze min of meer gespannen periode hadden er wel enkele semi-formele contacten plaats tussen de VVD en de JOVD. Zo vond in 1966 voor het eerst een gesprek plaats in het kader van het 'Liberaal Beraad'; een regelmatig overleg tussen vertegenwoordigers van de VVD, het LDC, de JOVD en de Liberale Studentenvereniging Nederland (LSVN). In totaal werden er vier vergaderingen gehouden. Binnen het Liberaal Beraad werd de positie die de JOVD innam ten opzichte van D66 vaak gehekeld. Het Liberaal Beraad eindigde in 1970.⁵¹

Mede door de gereserveerde houding van D66 ten opzichte van de JOVD, laaide aan het eind van de jaren zestig de discussie over de verwantschap tussen JOVD en VVD weer op. Het hoofdbestuur van de JOVD deed in 1969 een vèrgaand voorstel voor nauwere samenwerking tussen de twee organisaties. Het JOVD-congres, dat in een 'anti-VVD stemming' verkeerde, verwierp deze voorstellen. Aan de kant van de VVD veranderde er wel iets: de partij gaf in 1970 de JOVD de gelegenheid amendementen op het VVD-verkiezingsprogramma in te dienen via de partijafdelingen.⁵²

In het midden van de jaren zeventig stelde de JOVD een commissie in, die advies diende te geven 'over de (on)verenigbaarheid van functies binnen de JOVD en politiek daarbuiten'.⁵³ In het rapport van deze commissie werd de onafhankelijkheid van de JOVD nog eens benadrukt. Zij verklaarde een aantal belangrijke posten binnen de JOVD onverenigbaar met bepaalde bestuursfuncties binnen of vertegenwoordigende functies voor een politieke partij. In 1977 werd het grootste deel van de aanbevelingen van de commissie in de vorm van de 'Resolutie Onafhankelijkheid' door de algemene vergadering van de JOVD aangenomen.⁵⁴ In het gewijzigde huishoudelijk reglement van de JOVD van 1979 kwamen de bepalingen aangaande de politieke adviseurs van de VVD niet meer voor.⁵⁵

Tabel 5. Ledentallen Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (1951-1999)

Jaar	Ledental	Bron
1951	350	Koole, Lucardie en Voerman, <i>op. cit.</i> , 202 (zie noot 48)
1955	1.700	idem
1957	1.000	idem
1959	2.048	Habben Jansen, <i>op. cit.</i> , 20 (zie noot 43)
ca. 1960	2.000	Koole, Lucardie en Voerman, <i>op. cit.</i> , 202
1963	1.700	Habben Jansen, <i>op.cit.</i> , 36
ca. 1966	2.000	Koole, Lucardie en Voerman, <i>op. cit.</i> , 202
ca. 1972	500	idem
1978	2.000	idem
1983	5.000	idem
5/6/1984	4.300	<i>Het Parool</i> , 5 juni 1984
1984	> 3.000	Habben Jansen, <i>op. cit.</i> , 81
1985	5.000	Koole, Lucardie en Voerman, <i>op. cit.</i> , 202
1/10/1985	3.846	JOVD-archief; ledenadministratie
1987	6.000	Koole, Lucardie en Voerman, <i>op. cit.</i> , 202
mrt. 1992	3.500	<i>Nieuwsblad van het Noorden</i> , 20 maart 1992
1994	3.100	'Voorwoord plaatsingslijst JOVD-archief', 2; DNPP
1995	1.537	Bos e.a., <i>op. cit.</i> , 11 (zie noot 1)
1997	1.600	Opgave JOVD
1/1/1998	1.246	idem
1/1/1999	1.372	idem

In deze jaren gaf de in 1976 ingevoerde subsidieverstrekking aan politieke jongerenorganisaties door het ministerie van CRM een nieuwe impuls aan de discussie over de relatie tussen de JOVD en de VVD. Vanaf het midden van de jaren zeventig was een aantal jongeren in de VVD zich - mede uit onvrede over de koers van de JOVD - gaan organiseren in zogenaamde VVD-Jongerencontacten. Er ontstond op den duur strijd tussen de JOVD en deze

Jongerencontacten over de aanspraak op de subsidiegelden van CRM, die voornamelijk toevielen aan de JOVD. Het conflict werd uiteindelijk beslecht in een gezamenlijk overleg tussen de JOVD, de VVD-Jongerencontacten en de VVD. De Jongerencontacten gingen op in de JOVD, die in het vervolg adviserende leden kon benoemen in de afdelingsbesturen van de VVD en in het hoofdbestuur van de VVD.⁵⁶ Op het JOVD-congres in 1983 was er niet veel waardering voor deze regeling. De 'Resolutie Onafhankelijkheid' werd slechts in zeer beperkte mate aangepast, maar wel voldoende om de vertegenwoordiging van de JOVD binnen de VVD te kunnen handhaven.⁵⁷

De oprichting van de aan D66 gelieerde Jonge Democraten in 1984 duwde de JOVD echter verder in de richting van de VVD. Eind 1984 werd de discussie over de relatie met de VVD dan ook voorlopig afgerond met de totstandkoming van een samenwerkingsovereenkomst tussen de JOVD en de VVD.⁵⁸ Hierin benadrukte de JOVD de bijzondere positie die zij innam ten opzichte van de VVD, terwijl de VVD in haar huishoudelijk reglement de JOVD aanmerkte als een 'bijzondere groep'.⁵⁹ Het VVD-hoofdbestuur werd in deze overeenkomst opgedragen een voorstel te doen omtrent de directe benoeming van adviserende leden door de JOVD in de besturen van onder meer de afdelingen en de kamercentrales. De JOVD verplichtte zich op haar beurt de 'Resolutie Onafhankelijkheid' van 1983 te herzien. Deze revisie kreeg haar beslag in de 'Herziene Resolutie Onafhankelijkheid' van 1988. De onverenigbaarheid van functies bleef gehandhaafd, maar er werd wel duidelijk melding gemaakt van de verwantschap en de samenwerking tussen de VVD en de JOVD.⁶⁰

De jaren tachtig waren een gouden decennium voor de JOVD. Het ledental steeg tot ongekende hoogte, zeker in vergelijking met de andere politieke jongerenorganisaties. Het hoogtepunt werd in 1987 bereikt, met 6.000 leden. In de jaren negentig daalde het weer sterk: in januari 1999 telde de JOVD nog 1.372 betalende leden.⁶¹

3. PvdA-jongerenorganisaties

De PvdA heeft sinds haar oprichting drie verschillende politieke jongerenorganisaties gekend, die hier in chronologische volgorde zullen worden behandeld. De eerste was de Democratisch Socialistische Jongeren Vereniging 'Nieuwe Koers' (DSJVNK). Deze was in april 1946 ontstaan uit een fusie van de VDJO (zie hierboven), de Democratisch Socialistische Jongeren Organisatie en de Jongeren uit de Werkgemeenschap van de Nederlandse Volksbeweging.⁶² Aan deze fusie ging de oprichting van de PvdA in februari 1946 vooraf, waarin zoals hierboven reeds vermeld de SDAP, de VDB alsmede enkele kleinere groeperingen samengingen. De jongerenorganisatie van de SDAP, de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), bleef buiten de PvdA-jongerenorganisatie en zette haar bestaan voort tot 1959.⁶³

Tabel 6. *Ledentallen Nieuwe Koers, de Federatie van Jongerengroepen en Jonge Socialisten (1946-1999)*

Nieuwe Koers		
Jaar	Ledental	Bron
1/9/1946	461	Alle ledentallen zijn afkomstig uit de jaarverslagen van Nieuwe Koers; IISG
1/9/1947	2.905	
31/12/1948	3.293	
31/12/1949	2.471	
1/10/1950	2.500	
1/10/1951	2.303	
30/9/1952	2.366	
30/9/1953	2.342	
1/10/1954	2.086	
1/10/1955	1.765	
30/9/1956	1.865	
30/9/1957	1.377	
30/9/1958	1.144	
Federatie van Jongerengroepen		
1970	500	Vossen, <i>op. cit.</i> , 156 (zie noot 73)
1971	700	<i>Jaarverslag FJG 1971</i>
1972	900	<i>Jaarverslag FJG 1972</i>
1973	1.200	<i>Jaarverslag FJG 1973</i>
1975	1.200	Vossen, <i>op. cit.</i> , 156
1976	1.500	<i>Organisatorische en financiële verslagen PvdA 1975-1976</i>

Tabel 6. Ledentallen Nieuwe Koers, de Federatie van Jongerengroepen en Jonge Socialisten (1946-1999), vervolg

Jonge Socialisten		
1976	800	Krop en Olij, <i>op. cit.</i> , 362 (zie noot 72)
1977	1.400	idem
1979	1.800	idem
1981	2.000	Krop en Olij, <i>op. cit.</i>
5/6/1984	2.300	<i>Het Parool</i> , 5 juni 1984
1985	3.000	Köbben en Sanderse, <i>op. cit.</i> , 33 (zie noot 86)
1987	4.420	idem
1989	1.500	<i>Opzet nieuwe wervingscampagne</i>
1992	1.000	Van Basten, <i>op. cit.</i> , 3 (zie noot 75)
1995	1.500	Bos e.a., <i>op. cit.</i> , 11 (zie noot 1)
1996	1.000	<i>Politiek met passie. Politiek en Organisatorische Werkplan JS 1996</i> , 11
1997	900	Opgave Jonge Socialisten
1/1/1998	2.125	idem
1/1/1999	2.311	idem

De oprichting van de DSJVNK vond plaats zonder directe bemoeienis van de PvdA. De partij poogde echter al snel grip te krijgen op de geestverwante jongerenorganisatie. Zij stelde de adviescommissie 'Nieuwe Koers' in, die spoedig de DSJVNK voor het blok zette. Om (financiële) steun van de PvdA te verkrijgen, moest de jongerenorganisatie haar onafhankelijkheid deels opgeven.⁶⁴

Ondanks de ledengroei in de eerste jaren na de oprichting (zie tabel 6) was men niet erg tevreden over de manier waarop de DSJVNK functioneerde. Met name de afwezigheid van jonge arbeiders in het ledenbestand baarde de organisatie zorgen. Deze groep was voornamelijk georganiseerd in het AJC. Besprekingen over het samengaan van de DSJVNK en de AJC liepen echter steeds vast.⁶⁵ Toen in 1949 het ledental drastisch terugliep, werd nauwere

aansluiting bij de PvdA gezocht. Uiteindelijk ging de DSJVNK in op de uitnodiging van de PvdA om volledig onderdeel te gaan uitmaken van deze partij. Een partijcommissie deed hiertoe de volgende aanbevelingen: 'Nieuwe Koers wordt de jongerenorganisatie van de PvdA; Nieuwe Koers blijft zelfstandig verantwoordelijk voor bestuur en beleid; Nieuwe Koers krijgt vertegenwoordigers in het partijbestuur en in de gewestelijke en afdelingsbesturen van de P.v.d.A...; lid van Nieuwe Koers kunnen zijn ook jongeren die geen lid zijn van de partij'.⁶⁶

Op 1 april 1950 werd de DSJVNK opgeheven. Zij ging onder de naam 'Nieuwe Koers' deel uitmaken van de PvdA-partijorganisatie. Na een proeftijd van een jaar gaf ook het PvdA-congres in 1951 zijn fiat. Vanaf dat moment maakten de statuten van de PvdA expliciet melding van 'de jongerenorganisatie van de PvdA Nieuwe Koers'. Zij bepaalden dat alle leden van de PvdA jonger dan dertig jaar automatisch lid waren van Nieuwe Koers, tenzij zij te kennen gaven dit niet te wensen. Niet-partijleden konden tevens lid worden van Nieuwe Koers, mits zij echter het beginselprogramma van de PvdA onderschreven. Het doel van de jongerenorganisatie werd omschreven als het voeren van propaganda voor het democratisch-socialisme zoals neergelegd in het beginselprogramma van de PvdA. Het huishoudelijk reglement van Nieuwe Koers behoefde goedkeuring van het partijbestuur. Twee vertegenwoordigers van Nieuwe Koers hadden zitting in de partijraad en één in het partijbestuur van de PvdA.⁶⁷

Aan het eind van de jaren vijftig raakte Nieuwe Koers door aanhoudend ledenverlies in een crisis. Besloten werd de gesloten en centraal geleide organisatie van Nieuwe Koers om te vormen tot een meer open en decentrale structuur. De basis werd in het vervolg gevormd door plaatselijke jongerenkernen, nationaal verenigd in een Federatie van Jongerengroepen van de PvdA (FJG). In maart 1959 nam de FJG de plaats in van Nieuwe Koers.⁶⁸ De oriëntatie op de PvdA bleef ongewijzigd, zo bleek uit het eerste artikel van het huishoudelijk reglement van de nieuwe organisatie: 'de Federatie van Jongerengroepen van de Partij van de Arbeid stelt zich ten doel... bij te dragen tot de staatsburgerlijke vorming van jongeren door hen in contact te brengen met de politiek in het algemeen en met het democratisch socialisme zoals dit gestalte vindt in de partij'.⁶⁹

Niet alleen de ideologische, ook de organisatorische band met de PvdA bleef gehandhaafd, alhoewel lossier dan bij Nieuwe Koers het geval was. Het huishoudelijk reglement van de FJG regelde de instelling van een jongerensecretaris. Deze werd betaald door de PvdA en na overleg tussen de partij en de federatieraad van de FJG benoemd of ontslagen. De jongerensecretaris woonde de vergaderingen bij van het PvdA-bestuur (en indien gewenst ook die van het dagelijks bestuur), en van de federatieraad en de Algemene Beleidscmissie van de FJG. De potentiële invloed van de jongerensecretaris was niet gering; zijn goedkeuring was vereist voor alle acties die de FJG ondernam en voor het benaderen van alle instanties buiten de PvdA.

In 1965 werd het huishoudelijke reglement van de FJG gewijzigd. Voortaan waren PvdA-leden jonger dan dertig jaar niet langer automatisch lid. Verder werd de jongerensecretaris niet langer *na* overleg, maar *in* overleg met de federatieraad van de FJG door het partijbestuur benoemd.⁷⁰ Formeel kwam de FJG hiermee iets losser te staan van de PvdA. In de statuten en in het huishoudelijk reglement van de PvdA van 1965 werd veelvuldig melding gemaakt van de formele relatie met de jongerenorganisatie. Zo hadden FJG-vertegenwoordigers zitting in de partijraad.⁷¹ Vanaf 1975 had de FJG ook een adviserende stem in het partijbestuur.⁷²

Aan het eind van de jaren zestig raakte de FJG evenals de andere hier behandelde politieke jongerenorganisaties in een crisis. Haar ledental bereikte een dieptepunt van 500 leden, niet in de laatste plaats doordat de FJG vanwege de nauwe relatie met de PvdA geen aansluiting kon vinden bij de progressieve jongerenbeweging die in die tijd op kwam.⁷³ De FJG verloor een aanzienlijk deel van haar aanhang aan de Socialistische Jeugd, Politeia en de PSP, terwijl Nieuw Links haar kritische functie binnen de PvdA overnam.⁷⁴

In 1971 gingen er binnen de PvdA stemmen op om de FJG op te heffen, omdat zij niet langer goed functioneerde. Het ledental bleef laag en de positie ten opzichte van de PvdA was tweeslachtig; dan weer richtte de FJG zich duidelijk op de partij, dan weer nam zij een onafhankelijke positie in. In 1974 kwam aan deze ambivalentie een eind toen de FJG besloot volledig in de PvdA te integreren. De naam, 'Federatie van Jongerengroepen van de PvdA', werd daartoe symbolisch veranderd in 'Federatie van Jongerengroepen in de PvdA'.⁷⁵

In 1977 volgde opnieuw een naamswijziging tot Jonge Socialisten in de PvdA (JS), mede omdat van een federatie al lange tijd geen sprake meer was. Ook al werd dit over het algemeen als niet veel meer dan een naamsverandering beschouwd, de formele relatie met de PvdA veranderde hier en daar wel degelijk.⁷⁶ Zo werd de functie van jongerensecretaris uit het huishoudelijk reglement van de nieuwe organisatie geschrapt.⁷⁷ De JS omschreef in dit reglement zijn doelstelling als het leveren van een bijdrage aan de realisering van een 'demokraties-socialistische' samenleving. De zinsnede 'zoals dit gestalte vindt in de partij', bleef nu achterwege. Wijzigingen in het huishoudelijk reglement van de JS behoeften goedkeuring van het PvdA-bestuur. De vertegenwoordiging van JS-leden in diverse PvdA-organen bleef ongewijzigd bestaan, terwijl de JS tevens spreekrecht werd verleend op PvdA-congressen.⁷⁸

De regeling van het lidmaatschap door de JS verschilde van die van de FJG. Alle PvdA-leden onder de 26 jaar waren automatisch lid van de JS (vergelijkbaar met de procedure die de FJG vóór 1965 hanteerde). Het formele lidmaatschap ging echter pas in wanneer deze leden nadrukkelijk te kennen hadden gegeven te kiezen voor deze mogelijkheid. Hoewel deze regeling de ledengroei niet stimuleerde, nam de aanhang van de JS na 1977 flink toe. De JS profiteerde van zijn band met de tot 'actie-partij' omgevormde PvdA.⁷⁹

In 1987 telde de JS meer dan 4.400 leden. Vervolgens braken er weer magere jaren aan. In 1995 kreeg de JS te maken met 'concurrentie' van de organisatie 'Niet Nix', een jongeren netwerk binnen de PvdA, die zich in sterk profileerde in de media.⁸⁰ In 1997 had de JS nog 900 leden. Het is wellicht om deze reden dat in het herziene huishoudelijk reglement van 1995 met betrekking tot het automatische lidmaatschap de leeftijdsgrens is verhoogd tot 28 jaar.⁸¹

In het midden van de jaren negentig was de JS nog altijd direct gekoppeld aan de PvdA. Wijzigingen in het huishoudelijk reglement van de JS behoefden de goedkeuring van het partijbestuur van de PvdA.⁸² De JS diende tevens een tweemaaljaarlijks verslag van werkzaamheden te overleggen aan het partijbestuur, welke het ter kennisgeving diende voor te leggen aan het partijcongres. Nieuw in het in 1992 gewijzigde huishoudelijk reglement van de PvdA was de bepaling dat een meerderheid van het landelijk bestuur van de JS, waaronder de voorzitter, lid diende te zijn van de partij.⁸³

4. D66-jongerenorganisatie

Het duurde lang voordat binnen D66 speciaal op jonge partijleden gerichte activiteiten werden ontplooid. In oktober 1980 werd het Jongeren Aktiverings Centrum (JoAc) opgericht, dat jongeren bij D66 en de politiek moest betrekken. Dit orgaan was niet zelfstandig, maar leek meer een soort veredelde werkgroep van D66. Dit bleek onder meer uit het feit dat het JoAc werd geleid door een bestuurscommissie, benoemd door en functionerend onder de verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur van D66. De leden van deze commissie moesten tevens lid zijn van D66.⁸⁴ Men besloot een stichting JoAc op te richten, teneinde voor overheidssubsidie in aanmerking te komen.⁸⁵

Door de beperkte ruimte die het JoAc zowel financieel als inhoudelijk kreeg, pleitte het al snel voor een andere opzet van het jongerenwerk.⁸⁶ Een aantal jonge D66-leden maakte zich sterk voor de oprichting van een onafhankelijker functionerende, maar wel aan D66 gelieerde jongerenorganisatie. Deze groep vormde in oktober 1983 de vereniging Jonge Democraten-in-oprichting.⁸⁷

De houding van D66 ten opzichte van deze groep was enigszins ambivalent. Het concept van categoriale groepen lag nogal gevoelig binnen de partij.⁸⁸ Uiteindelijk nam de algemene ledenvergadering in januari 1984 toch een resolutie van het hoofdbestuur aan die de instelling van de jongerenorganisatie Jonge Democraten (JD) mogelijk maakte.⁸⁹ In maart 1984 kwam het tot de daadwerkelijke oprichting van de vereniging JD.

De beginselverklaring van de JD refereerde niet aan D66. De JD richtte zich in eerste instantie tot alle 'vrijzinnig democratisch gezinde jongeren'.⁹⁰ In de statuten werd D66 wel genoemd: 'De vereniging stelt zich als een politieke jongerenorganisatie ten doel om politieke vormingsactiviteiten tot stand

te brengen ten behoeve van jongeren in overeenstemming met de doelstellingen van D'66.⁹¹ In de statuten van D66 is nooit melding gemaakt van het bestaan van de JD.⁹²

Tabel 7. Ledentallen Jonge Democraten (1984-1999)

Jaar	Ledental	Bron
1984	300	Köbben en Sanderse, <i>op. cit.</i> , 41 (zie noot 1)
5/5/1984	500	<i>Het Parool</i> , 5 juni 1984
feb. 1985	800	Brief JD aan het ministerie van VWS, 7 februari 1985, JD-archief
sep. 1985	1.250	<i>Programma van werkzaamheden 1986</i> , september 1985
1986	1.900	Köbben en Sanderse, <i>op. cit.</i> , 41
1986	1.600	<i>Programma van werkzaamheden 1987</i> , augustus 1986
sep. 1987	1.600	<i>Programma van werkzaamheden 1988</i> , herfst 1987
1989	1.500	<i>Democraat</i> , 16 september 1986
2/6/1991	1.864	JD-archief
mrt. 1992	1.700	<i>Nieuwsblad van het Noorden</i> , 20 maart 1992
jan. 1995	956	Bos e.a., <i>op. cit.</i> , 1 (zie noot 1)
1/1/1995	696	Opgave JD
1/1/1996	859	idem
1/1/1997	652	idem
28/8/1998	700	<i>NRC Handelsblad</i> , 28 augustus 1998

In het concept-huishoudelijk reglement van de JD werd gesteld dat kandidaten voor het landelijk bestuur van de JD geen lid van een andere politieke jongerenorganisatie of een andere partij dan D66 mochten zijn. In die zin was er sprake van een zekere formele band tussen D66 en de JD. Tevens

werd echter bepaald dat het bestuurslidmaatschap van de JD niet verenigbaar was met het lidmaatschap van enig orgaan of vertegenwoordigende functie van D66.

De JD maakte in haar beginjaren een snelle ledengroei door (zie tabel 7). Deze werd overigens niet in de laatste plaats veroorzaakt door het feit dat leden in die beginperiode geen contributie hoefden te betalen. In 1985 verkreeg de JD op basis van deze groei een 'aanloopsubsidie' van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). In 1986 kon de JD aanspraak maken op de reguliere subsidieregeling voor politieke jongerenorganisaties. In dat jaar telde de JD zo'n 1.600 leden.

De formele relatie tussen de JD en D66 gaf vanaf het begin enige problemen. Tot een wederzijdse vertegenwoordiging in elkaars besturen kwam het niet. Zowel binnen D66 als binnen de JD werd dit onwenselijk geacht. D66 was een open, democratische partij, waar alle leden stemrecht hadden op de algemene ledenvergaderingen. Binnen deze structuur paste een georganiseerd optreden van jongeren, als een speciale ledencategorie, niet goed. Tegelijkertijd bestond er wel behoefte aan een vorm van geformaliseerd overleg.⁹³

5. De financiële relatie tussen partijen en hun jongerenorganisaties

Een belangrijk aspect van de formele betrekkingen tussen de politieke partijen en hun jongerenorganisaties is hier nog slechts zijdelings ter sprake gekomen, te weten de financiële relatie. Alle hier besproken jongerenorganisaties ontvingen op enig moment financiële bijdragen van hun moederpartijen. Zoals hieronder duidelijk wordt, nam het relatieve aandeel van de partijbijdragen in het budget van de jongerenorganisaties in de loop van de tijd af, waardoor deze in financieel opzicht onafhankelijker werden van hun moederpartijen.

In tabel 8 zijn voor verschillende jaren de besteedbare budgetten van de jongerenorganisaties in absolute bedragen weergegeven en het procentuele aandeel daarin van de drie belangrijkste inkomstenbronnen: contributie, partijsubsidie en overheidssubsidie.

Het eerste deel van de tabel bevat de vroegste gegevens die voor de verschillende organisaties konden worden achterhaald uit de periode 1946-1969 (waarbij de CHJO nog ontbreekt). Wat opvalt is dat Nieuwe Koers en vooral de KVPJG voor hun financiële middelen voor het grootste gedeelte afhankelijk waren van de bijdrage van hun moederpartij. De ARJOS en de JOVD moesten zich voornamelijk met hun contributie-inkomsten tevreden stellen. Hun moederpartijen stelden zich niet scheutig op, zij het dat de ARP de kosten van het secretariaat van haar jongerenorganisatie voor haar rekening nam.

Tabel 8. Inkomsten van jongerenorganisaties (1949-1995)

Organisatie	Jaar	Totale budget (f)	Contributie (%)	Partij-subsidie (%)	Overheids-subsidie (%)	Overige (%)
KVPJG	1956/57	21.000	0,0	100,0		0,0
ARJOS	1956	3.240	94,8	0,0		5,2
JOVD	1966/67	9.677	70,1	0,0		29,9
Nieuwe Koers	1949	31.491	?	78,1		?

KVPJG	1971/72	17.629	0,0	56,6		43,4
CHJO	1971	24.525	21,0	53,0		74,0
ARJOS	1973	20.998	0,0	100,0		0,0
JOVD	1972/73	16.105	55,9	24,8		19,3
FJG	1972/73	23.089	19,9	58,3		21,8

KVPJG	1977	87.800	0,0	17,7	82,3	0,0
CHJO	1977	55.578	2,5	19,5	77,2	0,8
ARJOS	1976	146.811	13,3	48,8	29,5	8,4
JOVD	1977	104.149	19,4	7,7	58,5	14,4
FJG	1976	123.620	5,4	26,9	55,8	11,9

In het tweede deel van de tabel hebben de cijfers betrekking op het begin van de jaren zeventig, waardoor zij beter vergelijkbaar zijn. Bij vier van de vijf jongerenorganisaties was het merendeel van de inkomsten afkomstig van de moederpartijen: bij de ARJOS alles en bij CHJO, KVPJG en de FJG ruim de helft. Alleen de JOVD bleef karig bedeed. De liberale jongeren ontvingen nu wel een bijdrage van de VVD, maar deze bedroeg nog geen kwart van hun totale inkomsten. De contributies brachten bij de JOVD nog steeds het meeste geld in het laatje.

Het derde deel van tabel 8 geeft de herkomst van de te besteden middelen weer direct na de invoering van de overheidssubsidie aan de jongerenorganisaties in 1976. Vooral als gevolg van de staatssteun schoten de budgetten omhoog. De KVPJO en de CHJO waren voor circa 80% van hun inkomsten afhankelijk van deze bron; FJG en JOVD voor meer dan de helft. Relatief gezien trad de moederpartij terug als grote geldschietter; alleen bij de ARJOS bleef het aandeel van de partij hoger dan de overheidssubsidie.

Tabel 8. Inkomsten van jongerenorganisaties (1949-1995), vervolg

Organisatie	Jaar	Totale budget (f)	Contributie (%)	Partij-subsidie (%)	Overheids-subsidie (%)	Overige (%)
CDJA	1981	342.730	7,7	39,4	48,9	4,0
JOVD	1981	218.268	18,9	4,6	51,8	24,7
JS	1981	393.105	5,1	28,6	44,0	22,3
CDJA	1983	425.650	0,0	47,6	52,4	0,0
JOVD	1985	406.907	16,3	2,5	66,1	15,1
JS	1983	529.592	3,4	40,1	47,0	9,5
CDJA	1989	464.014	11,2	42,0	46,0	0,8
JOVD	1989	338.812	8,7	3,0	62,0	26,3
JS	1989	385.500	5,1	25,3	61,0	8,6
JD	1989	149.496	6,2	18,0	66,6	9,2
CDJA	1995	467.984	11,9	21,4	66,1	0,6
JOVD	1995	333.971	17,5	1,5	42,0	39,0
JS	1995	468.149	2,2	24,3	64,5	9,0
JD	1995	198.509	11,0	4,5	69,2	15,3

In 1981 (het vierde deel van de tabel) waren de budgetten opnieuw flink gestegen. De inkomsten van de JOVD waren verdubbeld en die van de JS meer dan verdrievoudigd ten opzichte van 1976/1977. Het budget van de nieuwkomer CDJA lag ruim boven het totaal van zijn drie voorgangers. Enerzijds is deze stijging toe te schrijven aan een verhoging van de overheids-subsidie; anderzijds tastten de PvdA en het CDA dieper in de buidel. De VVD bleef weinig toeschietelijk voor de JOVD, maar deze kon aanzienlijke bedragen uit andere bronnen putten.

Bij drie jongerenorganisaties was in 1981 het merendeel van de inkomsten afkomstig van de overheid en niet van de partij. Dit was in 1983/1985 ook het geval bij de JOVD (zie het vijfde deel van de tabel). Tweederde van het totale budget van de liberale jongeren kwam voor rekening van de overheid en slechts 2,5% van de VVD. Bij de JS en het CDJA steeg het aandeel van de overheid weliswaar, maar dat van de moederpartij ging aanzienlijk meer omhoog. Hierdoor kwam er wat meer evenwicht tussen beide inkomstenbronnen, alhoewel de balans nog wel doorsloeg naar de staatssteun. De budgetten van de jongerenorganisaties waren in 1983/1985 behoorlijk gestegen ten

opzichte van 1981. De JD (die hier in de tabel ontbreekt omdat het totaalbedrag van haar budget onbekend is) ontving in 1985, een jaar na haar oprichting, een startsubsidie van de overheid van 50.000 gulden. D66 droeg 20.000 gulden bij.

In 1989 (deel zes van de tabel) waren de bijdragen van het CDA en de PvdA aan hun jongerenorganisaties zowel in relatieve als in absolute zin gedaald ten opzichte van 1985. Vooral de sociaal-democratische jongerenorganisatie moest een aderlating ondergaan: de bijdrage van de PvdA werd meer dan gehalveerd en bedroeg nu minder dan 100.000 gulden. Het gevolg was dat gegeven het slinkende budget de afhankelijkheid van de overheidssubsidie toenam.

De klap die de JS in 1989 kreeg, kwam voor het CDJA in 1995 (het zevende deel van de tabel). Als gevolg van de problemen waarin het CDA verkeerde, werd de bijdrage aan de jongerenorganisatie gehalveerd. Met een zelfde korting van de moederpartij kreeg de JOVD te maken; maar waar het voor het CDJA om een reductie van 100.000 gulden ging, betrof het voor de liberale jongeren slechts 5.000 gulden. Daartegenover stond dat de JOVD veel meer dan de andere jongerenorganisaties diverse 'overige' inkomstenbronnen kon aanboren. Daarnaast stegen haar contributie-inkomsten behoorlijk. Ook de JD ten slotte werd door haar moederpartij D66 gekort.

Conclusie

In dit artikel werden de veranderingen in kaart gebracht in de formele relatie tussen de grote politieke partijen en hun jongerenorganisaties. Wat kan nu afsluitend worden opgemerkt over de in de inleiding geformuleerde verwachting, dat deze relatie door de tijd heen zwakker zal zijn geworden?

De naoorlogse periode overziend, kan inderdaad worden gesteld dat de banden die in de jaren vijftig bestonden, in de jaren zeventig en zeker in de jaren negentig zijn verzwakt. Kijken we bijvoorbeeld naar de KVPJO, dan is duidelijk te zien dat deze eind jaren zeventig een aantal formele bindingen met de KVP niet had, die de KVPJG in de jaren vijftig (en zestig) wel onderhield. Ook de financiële bijdrage van de KVP aan haar jongerenorganisatie was eind jaren zeventig relatief nog maar een fractie van het aandeel dat zij in de jaren vijftig voor haar rekening had genomen. Bij de veranderingen in de formele relatie tussen de KVP en haar jongerenorganisatie eind jaren zeventig moet overigens wel worden opgemerkt dat deze niet van harte tot stand kwamen, maar mede onder druk van het ministerie van CRM.

De veranderingen in de formele relatie tussen de CHU en haar jongerenorganisatie bevestigen dit beeld. De CHJG had in de jaren vijftig en in het begin van de jaren zestig minder formele banden met haar moederpartij dan de KVPJG met de KVP in die periode, maar zij waren wel degelijk aanwezig. Gedurende het eind van de jaren zestig en de jaren zeventig verdwenen deze banden echter volledig. Eind jaren zeventig was eigenlijk nog alleen een

sterk in belangrijkheid gereduceerde financiële band met de CHU aanwezig. Het geval van de ARP en haar jongerenorganisatie wijkt af van die van de twee andere confessionele partijen. De formele relatie was hier vanaf het begin van de oprichting vrij hecht en werd door de jaren heen eigenlijk alleen nog maar aangehaald. Eind jaren zeventig was het aantal formele bindingen zelfs uitgebreid ten opzichte van de situatie in de jaren vijftig. In de jaren zeventig besloeg de geldelijke bijdrage van de ARP echter een relatief minder groot deel van het totale budget van de ARJOS. In vergelijking met de andere partijen was dit echter nog steeds een behoorlijk hoog percentage. De formele banden tussen het CDJA en het CDA kwamen in het begin van de jaren negentig het meest overeen met de tamelijke sterke formele relaties die in de jaren zeventig bestonden tussen de ARJOS en de ARP. Alleen in financieel opzicht was het CDJA wat onafhankelijker van het CDA dan de ARJOS destijds van de ARP. In dit opzicht zijn de CDA-jongeren het beste vergelijkbaar met de KVPJO en de CHJO in de jaren zeventig. De JOVD voldoet maar in beperkte mate aan de hierboven geformuleerde verwachtingen. Zij onderhield in de jaren vijftig amper formele banden met de VVD, vanuit het liberale streven de JOVD een onafhankelijke politieke jongerenorganisatie te laten zijn. Aan het eind van de jaren zeventig was zelfs de enige formele binding die in de jaren vijftig werd geconstateerd (de 'politiek adviseur') verdwenen. Wel was er toen een financiële relatie met de VVD, in de vorm van een relatief zeer minimale bijdrage aan het budget van de JOVD. Eveneens in strijd met de verwachtingen was er aan het begin van de jaren negentig daarentegen wèl sprake van een toename van het aantal formele bindingen tussen de VVD en de JOVD. Het beeld van de formele betrekkingen tussen de PvdA en haar jongerenorganisaties is meer voorspelbaar. Deze relatie is tussen de jaren vijftig en het einde van de jaren zeventig duidelijk verzwakt, zij het niet in eenzelfde mate als tussen de CHU en de CHJG/CHJO. Opvallend is dat de formele bindingen tussen de PvdA en de JS gedurende de jaren tachtig en negentig niet verder zijn afgenomen. Het beeld van de JD past binnen de verwachting dat een jongerenorganisatie in de jaren negentig weinig formele banden meer heeft met haar moederpartij. De enige formele banden betreffen het feit dat D66 deel uitmaakt van de doelomschrijving van de JD en dat D66 relatief een zeer bescheiden bijdrage levert aan het budget van haar jongerenorganisatie. Een verklaring voor dit patroon zou het volgende kunnen zijn. De KVP en de PvdA van de jaren vijftig zijn door Koole aangemerkt als 'intentionele massapartijen'.⁹⁴ Hun massapartijkarakter zou het grote aantal formele bindingen tussen deze partijen en hun jongerenorganisaties in deze periode kunnen verklaren. Doordat deze partijen in de jaren zestig en zeventig hun massapartijkarakter enigszins begonnen te verliezen, werden de banden tussen deze partijen en hun neveninstellingen, waaronder de jongerenorganisaties, zwakker.

De VVD en de CHU van de jaren vijftig worden door Koole beschouwd als 'semi-massapartijen'.⁹⁵ Zij voldeden minder aan de karakteristieken van het ideaaltipe van de massapartij. Bij de VVD kwam dit tot uitdrukking in de zwakke formele relatie met de JOVD. De CHU had nauwere formele betrekkingen met haar jongerenorganisatie, maar zeker niet zo eng als de KVP en de PvdA. Doordat de CHU en de VVD eigenlijk nooit 'echte' massapartijen waren (en eigenlijk ook niet wilden zijn), zijn zij eind jaren zeventig verder verwijderd van dit partijtype dan de KVP en de PvdA. Formele bindingen tussen de CHU en de VVD en hun respectievelijke jongerenorganisaties zijn in die periode dan ook vrijwel geheel afwezig.

Ook de ARP van de jaren vijftig kan worden aangemerkt als een intentionele massapartij. De bestaande formele bindingen tussen de ARP en de ARJOS in die jaren baren dan ook geen opzien. Zij waren echter wel minder talrijk dan tussen de KVP en de PvdA en hun jongerenorganisaties. Opmerkelijker is dat het aantal formele bindingen tussen de ARP en de ARJOS daarna niet afnam, maar zelfs toenam. Hierboven is aangegeven dat het initiatief tot nauwere samenwerking in de jaren zeventig tussen de ARP en de ARJOS afkomstig was vanuit de jongeren zelf. Zij kregen hierdoor meer zeggenschap in de organisatie van de moederpartij en konden zo een belangrijke rol spelen in de interne partijstrijd tussen de traditionele en christen-radicalen vleugel. Het belang van het feit dat er zich tussen de ARP en ARJOS geen afname van formele bindingen voordeed, moet echter ook niet worden overdreven. Eind jaren zeventig bevond de ARJOS zich in dit opzicht in eenzelfde situatie als de JS en de KVPJO.

Een verklaring voor de stagnatie van een verdere afname van formele bindingen sinds het eind van de jaren zeventig is moeilijker te geven. Wellicht zijn het CDJA, de JS en de JOVD zich wel op de moederpartijen blijven richten, nadat hun ledentallen fors terugliepen. Bovendien proberen de drie partijen toch nog iets van hun massapartijkarakter te behouden en geen *catch-all* partij te worden. Koole noemt hen daarom 'moderne kaderpartijen'. Ook een moderne kaderpartij kan immers profijt hebben van banden met een jongerenorganisatie, die immers nieuw kader kan leveren. De toekomst voor de jongerenorganisatie moet men dan ook niet te somber inzien.

noten

1. Dit artikel is een bewerking van een onderzoeksverslag dat de auteur schreef naar aanleiding van een stage op het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen in 1997. De meest recente publicatie waarin een aantal politieke jongerenorganisaties wordt behandeld is: E. Bos e.a., *Achter de deuren van politieke jongerenorganisaties*, Amsterdam, 1995.

2. Zie voor een bespreking van deze laatste ontwikkeling onder meer R.A. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990*, Utrecht, 1992; en K. Deschouwer, 'De

teloorgang van de *catch-all* partij. Een bespreking', in: *Jaarboek 1992 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1993, 230-238.

3. Koole, *op. cit.*, 403.

4. Voor dit onderzoek werden onder meer de archieven geraadpleegd van de volgende jongerenorganisaties: Anti-Revolutionaire Jongeren Organisatie (Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, Amsterdam); Christen Democratisch Jongeren Appèl (Algemeen Rijksarchief - ARA -, Den Haag); Christelijk-Historische Jongeren Groepen en Christelijk-Historische Jongeren Organisatie (ARA); Jonge Democraten (Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen - DNPP -, Groningen); Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (DNPP); Katholieke Volkspartij Jongeren Groepen en Katholieke Volkspartij Jongeren Organisatie (Katholiek Documentatiecentrum, Nijmegen); Nieuwe Koers, Federatie van Jongerengroepen van/in de PvdA en Jonge Socialisten in de PvdA (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam).

5. Van 1945 tot 1947 was er wel sprake geweest van een KVP-jongerenbeweging met maar liefst 100.000 leden, maar deze beweging zakte snel in, aldus J. Beaufays, *Les Parties Catholiques en Belgique et aux Pays-Bas 1918-1958*, Brussel, 1973, 434.

6. H. de Wit, 'KVPJO - Een "voorgeburchte" van de KVP?', in: A. Klink e.a., red., *Nooit in het veilige midden. 60 jaar CD-jongerenwerk*, Franeker, 1988, 33-34.

7. J.M. Janss, *Resultaat van een onderzoek naar de KVP-jongeren*, Nijmegen, 1965, 38-39; in: KDC, KVP-jongerenarchief, nr. 5887.

8. *Ibidem*, 27-28.

9. Koole, *op. cit.*, 322.

10. *Reglement op de Jongerenorganisatie van de Katholieke Volkspartij*, 1959, 3.

11. Uit de stichtingsakte bleek dat de lastgevers respectievelijk KVP-voorzitter W.J. Vergeer en -secretaris P. van Zeil waren; zie *Stichtingsakte Stichting Politiek Jongerenwerk Katholieke Volkspartij*, Rijswijk, 30 november 1976.

12. Brief van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 17 juni 1976 aan W. Udo, notaris te Rijswijk.

13. *Statuten Stichting Politiek Jongerenwerk Katholieke Volkspartij*, 30 november 1976.

14. Van deze vereniging konden geen statuten worden teruggevonden.

15. J. Van den Assem, *50 Kilometerpaaltjes C.H.J.O. De CHJO ziet Abraham*, Eerbeek, 1977, 7.

16. 'Statuten Federatie Christelijk-Historische Jongerengroepen', 5 mei 1928, in: *CHU-jaarboekje 1929*, Den Haag, z.j., 70-73.

17. 'Jaarverslag van de Federatie van Christelijk-Historische Jongerengroepen 1946', in: *CHU-jaarboekje 1947*, z.pl., z.j., 211-212.

18. 'Statuten van de Christelijk-Historische Jongerengroepen', 3 april 1948, in: *CHU-jaarboekje 1948*, z.pl., z.j., 106-109.
19. 'Statuten van de Federatie van Christelijk-Historische Jongerengroepen', 1955, in: *CHU-jaarboekje 1955-1956*, z.pl., z.j., 287; en *Statuten van de Christelijke Historische Unie*, van 1946, 1961 en 1972.
20. *Statuten van de Christelijk Historische Jongeren Organisatie*, 1968.
21. *Ibidem*.
22. *Huishoudelijk Reglement van de Christelijke Historische Jongeren Organisatie*, 1974, 7.
23. *Huishoudelijk Reglement Christelijk-Historische Jongeren Organisatie*, 1965.
24. Zie Koole, *op. cit.*, 285.
25. Het was niet mogelijk om voor de periode na 1974 vast te stellen of de statuten en het huishoudelijke reglement van de CHJO werden gewijzigd.
26. W. Oprel, 'De ARJA 1929-1940/45', in: K. de Vries en D. Koopmans, red., *Tussen beginsel studie en politieke actie. Beelden uit vijftig jaar anti-revolutionaire jongerenactie en -studie*, Den Haag, 1979, 6.
27. *Statuten van de Anti-Revolutionaire Jongeren Actie*, 1934, 1.
28. M. van Heuven-Bruggeman, 'Van ARJA naar ARJOS', in: De Vries en Koopmans, red., *op.cit.*, 30.
29. 'Statuten van de Nationale Organisatie van Antirevolutionaire Jongeren Studieclubs', 7 november 1947, in: *Jaarboekje 1948 van de Antirevolutionaire Partij*, Den Haag, z.pl., 54-61.
30. *Statuten van de Anti-Revolutionaire Partij*, 1955.
31. 'Jaarverslagen van de Nationale Organisatie van Anti-Revolutionaire Jongeren Studieclubs', in: *ARP-jaarboekjes*, 1956-1966.
32. W. Haeser, 'De Last Posten in de Marge Tussen "ja mits" en "nee tenzij"', in: De Vries en Koopmans, red., *op.cit.*, 41-52.
33. Zie 'Jaarverslagen ARJOS', in: *ARP-jaarboekjes*, 1967-1971.
34. *Statuten van de Anti-Revolutionaire Partij. Evangelische Volkspartij en de Anti-Revolutionaire Partijstichting*, Den Haag, 1971.
35. *Statuten Nationale Organisatie ARJOS*, 1976.
36. K. de Vries, 'ARJOS - Mannenbroeders in studie en actie', in: Klink e.a., *op.cit.*, 30-32.
37. G. Veldhuijzen, 'Tien jaar CDJA', in: Klink e.a., *op. cit.*, 46.
38. *Statuten van het Christelijk Democratisch Jongeren Appèl*, 1981, 1.
39. *Huishoudelijk Reglement van het CDJA*, 1981, 18; en 'Statuten van het CDA', in: *Fusieprotocol (met voornaamste bijlage) CDA*, I, 13-46.
40. *Ibidem*.
41. Zie voor een overzicht van periode 1984-1991: T. Lont, 'Organisatorische vernieuwing', in: J.W. Sap, W. Scholten en H. van den Born, red., *Grenzenloos. 10 jaar CDJA 1981-1991*, Franeker, 1991, 39-50.
42. Zie voor de VDJO: M.T. Braams-Beversluis, *De Vrijzinnig-Democratische Jongeren Organisatie 1923-1946*, Utrecht, 1994.

43. Zie voor een historisch overzicht van de JOVD, J. van Gilse e.a., red., *JOVD 35 jaar jong & liberaal. Lustrumalmanak 1949-1984*, Amsterdam, 1984; en E.M. Habben Jansen, *De jonge liberalen. Een geschiedenis van de JOVD 1949-1994*, Amsterdam, 1994.
44. P. Woldendorp, 'De JOVD en haar relatie met de VVD, 1949-1984'. Afstudeerscriptie Rijksuniversiteit Groningen, 1987, 12.
45. Zie voor een overzicht: Woldendorp, *op.cit.*; en E. Habben Jansen en B. Tonnaer, *JOVD. Klimrek in de liberale speeltuin?*, Utrecht, 1991.
46. *Onze Beginselverklaring*, 1950, 1. Zie ook 'Tweede en Derde Beginselverklaring', in: Habben Jansen, *op. cit.*, 138-141.
47. *Statuten en Huishoudelijk Reglement van de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie*, 1949, 21.
48. Zie R. Koole, P. Lucardie en G. Voerman, *40 jaar vrij en verenigd. Geschiedenis van de VVD-partijorganisatie 1948-1988*, Houten, 1988, 81.
49. Woldendorp, *op. cit.*, 36.
50. Als voorbeeld kan hier gewezen worden op de deelname van veel (oud)-JOVD-ers in het LDC. Zie C. Kassel, D. Stellingwerf en B. Wartena, 'Het LDC: "Bont en Blauw...". De geschiedenis van een kleine oppositionele groep in de VVD'. Afstudeerscriptie Rijksuniversiteit Groningen, 1991.
51. Woldendorp, *op. cit.*, 53-54.
52. *Ibidem*, 60-62.
53. Rapport Commissie Dees, 1; in: DNPP, JOVD-archief nr. 96.
54. 'Resolutie Onafhankelijkheid', in: *JOVD, Statuten en Huishoudelijk Reglement, Reglement van Orde voor de Algemene Vergadering & Resolutie Onafhankelijkheid*, 1981, 47.
55. 'Huishoudelijk Reglement', in: *ibidem*, 15-40.
56. Woldendorp, *op. cit.*, 72. Eis was wel dat deze afgevaardigde lid was van de VVD.
57. 'Resolutie Onafhankelijkheid', in: *JOVD, Statuten, Huishoudelijk Reglement, Reglement van Orde voor de Algemene Vergadering, Resolutie Onafhankelijkheid*, 1983, 45-46.
58. 'Samenwerkings-overeenkomst VVD-JOVD', in: *8e Jaarboek Volkspartij voor Vrijheid en Democratie*, Meppel, 1986, 430-432.
59. 'Huishoudelijk Reglement van de VVD', in: *7e Jaarboek VVD*, Meppel, 1985, 326; artikel 79 (Jongerenorganisatie).
60. 'Herziene Resolutie Onafhankelijkheid', 1988, in: Habben Jansen, *op. cit.*, 143-144. De samenwerkingsovereenkomst was geldig tot 1990. De nieuwe samenwerkingsovereenkomst die in dat jaar tot stand kwam, zou gelden tot 1995 en was bijna een exacte kopie van de voorgaande. Zie: 'Samenwerkingsovereenkomst VVD-JOVD 1990-1994', in: Habben Jansen, *op.cit.*, 145-146.
61. Zie over de JOVD in de jaren negentig: Chr. Jetten, red., *JOVD 1949-1999. Xe Lustrum*, Den Haag, 1999.

62. Zie over de beginperiode van de DSJV 'Nieuwe Koers': R. Dekker, 'De Federatie van Jongeregroepen van de Partij van de Arbeid (F.J.G.). Een beeld van de gebeurtenissen die aan de stichting van de F.J.G. zijn voorafgegaan'. Deel 1: 'Geschiedenis van D.S.J.V. "Nieuwe Koers", 1946-1951', scriptie 1973.
63. Zie voor de geschiedenis van de jongerenorganisaties van de SDAP: G. Harmsen, *Blauwe en Rode Jeugd. Een bijdrage tot de geschiedenis van de Nederlandse jeugdbewegingen tussen 1853 en 1940*, Assen, 1961.
64. Dekker, *op. cit.*, 13.
65. *Ibidem*, 18-21.
66. Geciteerd bij Dekker, *op.cit.*, 26.
67. 'Gewijzigde Statuten van 12-8-1954', in: *Beginselprogramma 1947, Statuten, Huishoudelijk Reglement en Reglement candidaatstelling Partij van de Arbeid*, z.pl., z.j.
68. Zie voor de redenen voor de omvorming van Nieuwe Koers in de FJG onder meer: *Jaarverslagen van de PvdA, 1 oktober 1958 - 30 september 1960*, Amsterdam, z.j., 42-43.
69. *Huishoudelijk Reglement FJG*, 1965.
70. *Jaarverslag 1964-1965 Federatie van Jongeregroepen van de PvdA*, 19.
71. Artikel 28 van de Statuten en artikelen 4, 13, en 19 van het Huishoudelijk Reglement van de PvdA uit december 1965.
72. 'Verslag van de FJG', in: *Organisatorische en financiële verslagen van de PvdA 1974-1975*, z.pl., z.j., 45.
73. M. Krop en B. Olij, 'Jonge Socialisten: plaats en toekomst van een politieke jongerenorganisatie', in: *Socialisme en Democratie*, (1981), 7/8 (juli/aug.), 357. Over de jaren zestig zijn geen ledentallen van de FJG bekend.
74. H. Vossen, *Een geschiedenis van de Federatie van Jongeregroepen/ Jonge Socialisten '69-'79*, Amsterdam, 1980, 14-15.
75. 'Jaarverslag FJG', in: *Organisatorische en financiële verslagen 1973-1974 PvdA*, Amsterdam, 54-59.
76. Zie onder meer F. Rottenberg in: C. van Basten, *Als je maar weet waar het steeds om gaat. 15 jaar Jonge Socialisten in de PvdA 1977-1992*, Amsterdam, 1992, 10. Zie over de geschiedenis van de JS ook: J. van der Heide e.a., *In de kantlijn. 20 jaar Jonge Socialisten in de PvdA 1978-1998*, Groningen, 1998.
77. *Huishoudelijk Reglement van de Jonge Socialisten in de PvdA*, 1978.
78. Dit blijkt uit de jaarverslagen van de JS, opgenomen in enerzijds *Organisatorische en financiële verslagen van de neveninstellingen van de Partij van de Arbeid*, (1979-1990) en tevens in *Verslagen van het Partijbestuur en de Kamerfracties van de PvdA*, (1977-1986). Voor de jaren tachtig konden geen huishoudelijke reglementen van de JS worden achterhaald.
79. Krop en Olij, *op. cit.*, 358.

80. Onder andere door het organiseren van een grote jongerenconferentie en de publicatie van een pamflet; zie L. Booij en E. van Bruggen, *Niet nix: ideeën voor de Partij van de Arbeid*, Amsterdam, 1996.
81. *Huishoudelijk Reglement van de Jonge Socialisten in de PvdA*, z.pl., 1995.
82. *Statuten van de Partij van de Arbeid*, z.pl., 1992, 7.
83. *Huishoudelijk Reglement van de PvdA*, z.pl., 1992.
84. Instellingsbesluit JoAc 1980, in: DNPP; JD-archief.
85. P. de Vries, *Rapport over de organisatorische en inhoudelijke invulling van de vereniging Jonge Democraten i.o.*, 1983.
86. Zie de nota van P. de Vries, 'Naar een beter JoAC', zonder datum; in: DNPP; JD-archief.
87. M. Köbben en M. Sanderse, 'Politieke jongerenorganisaties in Nederland'. Afstudeerscriptie Rijksuniversiteit Leiden, 1987, 40.
88. Zie bijvoorbeeld Koole, *op. cit.*, 109.
89. 'Hoofdbestuursresolutie jongerenorganisatie D'66', 21 januari 1984; in: DNPP, JD-archief.
90. *Beginselverklaring Jonge Democraten*, 11 november 1984; in: DNPP; JD-archief.
91. 'Hoofdstuk II Statuten', in: De Vries, *op. cit.*, 5.
92. *Statuten en Huishoudelijk Reglement D66*, van oktober 1984, 1992 en juni 1996.
93. Van dit spanningsveld getuigen onder anderen: R. van den Brink, *Voordeurdelers, vage kennissen of een gezinnetje? De band van de JD met D'66*; J. van der Wijst, *Dogma's of beginselen, kweekvijver of gelijkwaardigheid*, 1992; en F. van Knevel, 'relatie JD-D66'; in: DNPP; archief-JD.
94. Koole, *op.cit.*, 104.
95. *Ibidem*.